

УДК 635.07.003.13:338.43

В. С. КУШНІРУК

Є. В. ОРЄХОВ

м. Миколаїв

victor_140679@mail.ru

evgeniy.orekhov.93@mail.ru

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР ТА ЇХ МІСЦЕ В ЕКОНОМІЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано динаміку посівних площ, валових зборів та урожайності технічних культур. Визначено роль технічних культур в економіці сільськогосподарських підприємств. Оцінено економічну ефективність виробництва продукції технічних культур.

Ключові слова: ефективність виробництва, соняшник, ріпак, соя, технічні культури, продукція, сільськогосподарські підприємства.

Вирощування технічних культур є важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Протягом останнього десятиріччя спостерігається стала тенденція розширення посівних площ технічних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. Україна займає провідні позиції з виробництва насіння соняшнику, забезпечуючи в окремі роки 15–16% його загальносвітового обсягу. Тому актуальним є питання забезпечення промисловості сировиною для виробництва олії, що буде поставлятися на внутрішні ринки та на експорт, а це дасть можливість підвищити ефективність виробництва технічних культур та зайняти вагоме місце в економіці сільськогосподарських підприємств.

Різним аспектам ефективного функціонування аграрного виробництва, питанням економічної ефективності, розвитку виробництва окремих технічних культур присвятили праці відомі вітчизняні вчені: О. Андрієнко [1], В. Благодатний, П. Гайдуцький, Б. Губський, В. Зіновчук, Л. Мармуль, О. Маслов [2], А. Побережна, П. Саблук, В. Федоряка [3] та інші науковці. Проте недостатньо вивченими залишаються проблеми розвитку ефективного виробництва технічних культур на районному рівні.

Метою даного дослідження є обґрунтування економічної ефективності виробництва

продукції технічних культур та визначення їх місця в економіці сільськогосподарських підприємств Вознесенського району.

Наявність сприятливих ґрунтово-кліматичних умов для вирощування основних технічних культур, значний економічний потенціал створюють необхідні умови для організації ефективного виробництва олієсировини. Фактором, що стримує реалізацію наявного потенціалу та підвищення економічної ефективності, є екстенсивний характер розвитку виробництва продукції технічних культур, насамперед соняшнику. Розширення площ під цією культурою понад науково-обґрунтовані норми призводить до виснаження ґрунтів, втрати їх родючості, негативно впливає на урожайність культур, що вирощуються після такого попередника.

Проаналізуємо у таблиці 1 динаміку посівних площ технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району Миколаївської області.

Отже, у сільськогосподарських підприємствах площі під соняшником збільшилися на 11391 га або 113,5% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком та на 6494 га або 43,5% порівнюючи з 2012 роком та на 7084 га або 49,4% порівнюючи з 2013 роком. Збільшення посівних площ під соняшником відбувається в основному за рахунок високих ринкових цін на олійні культури, які щороку мають тенденцію до зростання.

Таблиця 1

Динаміка посівних площ технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району, га*

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення (+; -) 2014 року від		
					2011 р.	2012 р.	2013 р.
Соняшник	10032,0	14929,0	14339,0	21423,0	+11391	+6494	+7084
Соя	205,0	492,0	-	156,0	-49	-336	+156
Ріпак озимий	2673,0	113,0	1471,0	1821,0	-852	+1708	+350
Ріпак ярий	-	30,0	438,0	-	-	-30	-438

*Розраховано за статистичними даними форм звітності 29-сг.

Під соєю у сільськогосподарських підприємствах зайняті незначні площі в межах 156–492 га, що обумовлено вибагливістю до поливу. При цьому більша частина зрошувальної системи, яка була побудована ще до 90-х років була практично знищена при розпаюванні земель, це стримує розширенню площ під соєю та отриманню високих врожаїв. Саме цю культуру можна використовувати в кормовиробництві та здешевлювати кормову базу для галузі тваринництва.

Посіви ріпаку озимого за досліджувани чотири роки дещо зменшились, а саме на 852 га або 31,9%, що обумовлено чергуванням посівних площ у сівозміні з інтервалом 3–4 роки, складністю збирання врожаю та вимогами ринку.

У товаристві з обмеженою відповідальністю НТЦ «Лан» площі під посівами соняшнику збільшились на 60 га порівнюючи 2014 рік з 2011 роком та складає 1060 га у 2014 році. Слід відмітити також, що питома вага соняшнику в площі сільськогосподарських угідь у 2014 році займає 40,8%, що є порушенням науково-обґрунтованих сівозмін. Соя в даному підприємстві висівалась лише у 2011, 2012, 2014 роках, посівні площі знаходились в межах 30–85 га. Посіви ріпаку озимого відбувались лише у 2011 році на площі 30 га та у 2014 році на площі 100 га.

У товаристві з обмеженою відповідальністю «Дружба» Вознесенського району площі під соняшником збільшились на 2173 га або 227,3% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком. Найбільші посіви соняшнику (4199 га) в даному господарстві були у 2012 році, а потім відбувалась тенденція поступового спаду.

Проаналізуємо у таблиці 2 динаміку валового збору технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району.

Так, у сільськогосподарських підприємствах по соняшнику валові збори збільшились на 230% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком та на 163% порівнюючи з 2012 роком та на 52,7% порівнюючи з 2013 роком. Це відбулося в основному за рахунок розширення посівних площ під соняшником на 113,5% та збільшення врожайності на 54,5%.

Збільшення валового збору по озимому ріпаку (на 31781 ц) порівнюючи 2014 рік з 2011 роком відбулося за рахунок інтенсивного фактору, а саме зростання врожайності на 175,6% за відповідний період.

У товаристві з обмеженою відповідальністю НТЦ «Лан» валові збори по соняшнику збільшились на 14042,5 ц порівнюючи 2014 рік з 2011 роком, насамперед, за рахунок зростання урожайності на 90,3%. Це говорить в основному про те, що на сьогодні господарства з хорошим фінансовим станом намагаються сіяти насіння соняшнику гібридних сортів, що здатне давати значну прибавку врожайності за умови дотримання усіх технологічних вимог з вирощування соняшнику в даній кліматичній зоні.

У товаристві з обмеженою відповідальністю «Дружба» валові збори по соняшнику за чотири роки збільшились на 92729 ц або 223,3%, насамперед, за рахунок розширення посівних площ на 227,3% та збільшення врожайності на 29,3%.

У таблиці 3 проаналізуємо урожайність технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району.

Таблиця 2

Динаміка валового збору технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району, ц*

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення (+; -) 2014 року від		
					2011 р.	2012 р.	2013 р.
Сільськогосподарські підприємства Вознесенського району							
Соняшник	186558	234215	403393	615949	+429391	+381734	+212556
Соя	1384	1714	-	1746	+362	+32	+1746
Ріпак озимий	36223	1376	31935	68004	+31781	+66628	+36069
Ріпак ярий		185	1500	-	-	-185	-1500
Товариство з обмеженою відповідальністю НТЦ «Лан» Вознесенського району							
Соняшник	13797,5	11663,1	21780,0	27840,0	+14042,5	+16176,9	+6060
Соя	333,7	1050,0	-	1261,0	+927,3	+211	+1261
Ріпак озимий	423,0	-	-	4215,0	+3792	+4215	+4215
Товариство з обмеженою відповідальністю «Дружба» Вознесенського району							
Соняшник	28677	61018	120546	121406	+92729	+60388	+860
Ріпак озимий	9273	-	-	32375	+23102	+32375	+32375

*Розраховано за статистичними даними форм звітності 29-сг.

Таблиця 3

Динаміка урожайності (ц з 1 га) технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району*

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення (+; -) 2014 року від		
					2011 р.	2012 р.	2013 р.
Сільськогосподарські підприємства Вознесенського району							
Соняшник	18,60	15,69	28,13	28,75	+10,16	+13,06	+0,62
Соя	6,75	3,48	-	11,19	+4,44	+7,71	+11,19
Ріпак озимий	13,55	12,18	21,71	37,34	+23,79	+25,17	+15,63
Ріпак ярий	-	6,17	3,42	-	-	-6,17	-3,42
Товариство з обмеженою відповідальністю НТЦ «Лан» Вознесенського району							
Соняшник	13,80	19,44	19,80	26,26	+12,47	+6,83	+6,46
Соя	11,12	15,00	-	14,84	+3,71	-0,16	+14,84
Ріпак озимий	14,10	0,00	-	42,15	+28,05	+42,15	+42,15
Товариство з обмеженою відповідальністю «Дружба» Вознесенського району							
Соняшник	30,00	14,53	34,77	38,80	+8,80	+24,27	+4,03
Ріпак озимий	13,25	-	-	37,00	+23,75	+37,00	+37,00

*Розраховано за статистичними даними форм звітності 29-сг.

Отже, у сільськогосподарських підприємствах урожайність по соняшнику збільшилась на 10,16 ц або 54,6% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком та на 13,06 ц або 83,2% порівнюючи з 2012 роком. По озимому ріпаку урожайність збільшилась на 23,79 ц або 175,6% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком.

У ТОВ НТЦ «Лан» урожайність по соняшнику за чотири роки збільшилась на 12,47 ц або 90,3%, а у ТОВ «Дружба» збільшення відбулося на 8,8 ц, що склало у 2014 році 38,8 ц з 1 га. Отже, зростання врожайності в основному залежить від заміни сорту насіння на гібриди, підвищення родючості ґрунту та удосконалення технології виробництва.

У таблиці 4 проаналізуємо роль та значення технічних культур в економіці сільськогосподарських підприємств Вознесенського району.

Питома вага технічних культур у валовій продукції сільськогосподарських підприємств в цілому займає 62%, по валовому доходу 69%, по виручці від реалізації соняшнику, сої, озимого ріпаку 66,2%, по прибутку 87,5%, по фонду оплати праці 29,4% та по ви-

тратам виробництва 51,1%. Прибуток, що склав в середньому за три роки по технічних культурах 47,7 млн грн, насамперед, є важливим вкладом в покращення фінансового становища сільськогосподарських підприємств. З вище викладеного слідує, що виробництво та реалізація продукції технічних культур відіграє важливу роль в економіці сільськогосподарських підприємств Вознесенського району.

Ефективність виробництва є узагальнюючою економічною категорією, якісна ознака якої відображується у високій результативності використання всіх складових виробництва. Одним з найважливіших результативних показників діяльності будь-якого суб'єкта господарювання в ринкових умовах є розмір отриманого прибутку, а показником ефективності – рентабельність.

У таблиці 5 проаналізуємо показники економічної ефективності виробництва продукції технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району.

Аналізуючи економічну ефективність соняшнику слід відмітити, що за останні чотири

Таблиця 4

Роль технічних культур в економіці сільськогосподарських підприємств Вознесенського району*

Показники	Сільськогосподарські підприємства району				Технічні культури				У середньому технічні культури % до підприємств району
	2012р.	2013 р.	2014 р.	У середньому за 3 роки	2012р.	2013 р.	2014 р.	У середньому за 3 роки	
Валова продукція (в постійних цінах 2010 року), млн грн.	109,060	232,222	281,025	207,436	67,402	123,889	194,267	128,519	61,96
Валовий дохід, млн грн	71,843	76,215	148,411	98,823	52,124	47,491	104,570	68,062	68,87
Виручка від реалізації продукції, млн грн	146,134	235,955	427,438	269,842	104,146	141,030	291,114	178,763	66,25
Прибуток (збиток), млн грн	38,709	28,983	95,856	54,516	36,009	28,830	78,216	47,685	87,47
Фонд оплати праці, млн грн	8,746	10,527	10,275	9,849	2,686	2,829	3,162	2,892	29,37
Виробничі витрати, млн грн	105,381	201,589	288,789	198,586	49,789	80,241	174,093	101,374	51,05

*Розраховано за статистичними даними форм звітності 50-сг.

Таблиця 5
**Економічна ефективності виробництва
продукції технічних культур у
сільськогосподарських підприємствах
Вознесенського району***

Роки	Соняшник	Соя	Ріпак озимий
Урожайність, ц з 1 га			
2011	18,60	6,75	13,55
2012	15,69	3,48	12,18
2013	28,13	-	21,71
2014	28,75	11,19	37,34
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн			
2011	239,08	220,10	315,39
2012	235,84	369,75	271,66
2013	230,41	-	223,27
2014	275,41	264,70	377,94
Ціна реалізації 1 ц, грн.			
2011	317,56	235,34	395,28
2012	362,55	333,19	385,88
2013	288,15	-	302,74
2014	385,97	390,79	420,01
Прибуток (збиток) у розрахунку на 1 ц, грн			
2011	78,48	15,24	79,89
2012	126,71	-36,55	114,23
2013	57,74	-	79,46
2014	110,56	126,09	42,07
Рівень рентабельності (збитковості),%			
2011	32,83	6,93	25,33
2012	53,73	-9,89	42,05
2013	25,06	-	35,59
2014	40,15	47,63	11,13

*Розраховано за статистичними даними форм звітності 50-сг.

роки збільшилась врожайність на 54,6%, що обумовлено сприятливими погодними умовами та посівом більш врожайних сортів соняшнику. В той же час повна собівартість 1 ц реалізованої продукції збільшилась на 15,2%, що обумовлено зростанням цін на матеріальні витрати, а саме на мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали, які зросли практично за останній рік у 2–2,5 рази.

Зі зростанням цін на матеріальні ресурси, що використовуються при виробництві та отриманні насіння соняшника, насамперед, виробники за чотири роки підняли ціну на 21,5%, яка склала у 2014 році 385,97 грн за 1 ц.

Збільшення ціни реалізації дало можливість отримати на 40,9% прибутку більше з розрахунку на 1 ц порівнюючи 2014 рік з 2011 роком. При цьому прибуток з розрахунку на 1 га у 2014 році склав 3178,9 грн, а рівень рентабельності 40,15%.

Виробництво сої у сільськогосподарських підприємствах здійснювалось у 2011–2012 роках та у 2014 році. Урожайність даної культури занадто замала, варіація якої склала 3,48–11,19 ц з 1 га, що обумовлюється відсутністю зрошувальних систем та сприятливих природно-кліматичних умов.

Незважаючи на зменшення обсягів виробництва насіння ріпаку в Україні, розвиток ріпаківництва в світі є більш стабільним. Для цього є всі підстави, адже ріпак має технічне, продовольче та кормове значення. У провідних країнах світу ця культура вважається стратегічною та займає важливе місце у продовольчих та енергетичних балансах. Так, у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району урожайність озимого ріпаку зросла на 175,6% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком і складала у 2014 році 37,34 ц з 1 га. При цьому ціна від реалізації 1 ц озимого ріпаку збільшилась на 6,2%, а повна собівартість 1 ц на 19,8%, що спричинило зменшення прибутку на 47,3% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком. У той же час прибуток з розрахунку на 1 га збільшився на 45,1% порівнюючи 2014 рік з 2011 роком і склав у 2014 році 1571,13 грн при рівні рентабельності 11,13%.

Важливим напрямом збільшення обсягів виробництва продукції технічних культур, підвищення її якості та окупності витрат є перехід до вирощування їх за інтенсивними технологіями. У той же час виробникам аграрної продукції необхідно подбати про те, щоб на ринок поставлялась не сировина технічних культур, а готова продукція, яка, насамперед, була направлена не тільки на внутрішній ринок, а й на зовнішній.

У подальшому особливо актуальними є вивчення питання ефективності переробки продукції технічних культур порівняно з їх ефективністю виробництва.

Список використаних джерел

1. Андрієнко О. Не такий страшний соняшник, як його малюють / О. Андрієнко, А. Андрієнко, І. Семеняка // Агробізнес сьогодні. — 2011. — № 11. — С. 5—12.
2. Маслак О. Нові олійні рекорди / О. Маслак // Пропозиція. — 2012. — № 6. — С. 36—40.
3. Федоряка В. П. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні / В. П. Федоряка, Л. А. Бахчіванжи, С. В. Почколіна // Вісник соц.-екон. досл. — 2011. — № 41(2). — С. 139—144.

V. KUSHNIRUK

E. OREKHOV

Mykolaiv

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION OF GOODS OF INDUSTRIAL CROPS AND THEIR PLACE IS IN ECONOMY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The dynamics of sowing areas, gross collections and productivity of industrial crops is analysed in the article. Certainly role of industrial crops in the economy of agricultural enterprises. Economic efficiency of production of goods of industrial crops is appraised.

Key words: efficiency of production, sunflower, ripak, soy.

В. С. КУШНИРУК

Е. В. ОРЕХОВ

г. Николаев

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ ТЕХНИЧЕСКИХ КУЛЬТУР И ИХ МЕСТО В ЭКОНОМИКЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проанализирована динамика посевных площадей, валовых сборов и урожайности технических культур. Определенно роль технических культур в экономике сельскохозяйственных предприятий. Оценена экономическая эффективность производства продукции технических культур.

Ключевые слова: эффективность производства, подсолнух, рипак, соя.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2015